

Lilianna MIODONSKA (Bielsko-Biala)
Akademia Techniczno-Humanistyczna Bielsko-Biala

CZY OBECNA SERBSKA POLITYKA JĘZYKOWA TO JUŻ JĘZYKOWY LAPOT?

U konfrontaciji sa postupajućom globalizacijom srpski lingvisti već odavno razmišljaju o sudbini njihovog maternjeg jezika. U savremenoj teškoj ekonomskoj situaciji koju je prouzrokovala svetska privredna kriza, problemi nauke i kulture ostali su odloženi u drugi plan, a da ne spominjemo već jezičku politiku zemlje i finansijska sredstva koje bi trebalo za nju da budu predviđena.

U Srbiji su u poslednje vreme ponovo počele diskusije na ovu temu, a mišljenja – kao se obično događa u takvim situacijama – podeljena su. Ipak svi se slažu u jednom: treba više brinuti o sudbini srpskog jezika i neprekidno raditi na problemima razvitka jezičke kulture i na očuvanju tradicije.

Svesni ozbiljnih promena u okviru srpskog jezičkog standarda prouzrokovanih posebno uticajem engleskog jezika, lingvisti preuzimaju intenzivne napore u oblasti normativistike. Osim toga započeli su diskusiju na temu kompetencije određenih državnih ustanova, odgovornih za standardizaciju jezika i jezičku kulturu.

Ostaje samo imati nadu da će veoma radikalni koraci preduzeti 2009. god. stvoriti odgovarajuću, prijateljsku klimu u kojoj će se odvijati dalji razvitak jezika, a njegovi korisnici biće svesni značaja svog maternjeg jezika za srpsku kulturu.

Ključne reči: *Srbija, jezička politika, globalizacija, normativistika, jezičko planiranje, standardizacija*

Jezik je hranitelj naroda. Dokle god živi narod, dokle ga ljubimo i poštujemo, njim govorimo i pišemo, prečišćavamo ga, umnožavamo ga i ukrašavamo, dotle i živi narod.

Vuk Stefanović Karadžić¹

¹ V. Karadžić, cyt. za: Z. Spasojević, *Govor i mišljenje su dar*, (2009-10-07), <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/putevi-i-stranputice-srpskog-jezika/Govor-i-mishljenje-su-dar.lt.html>.

Polski mistrz reportażu R. Kapuściński w swym *Lapidarium II* skomentował otaczającą nas, ogarniętą globalizacją rzeczywistość w następujący sposób: *Trudno jest pisać w świecie tak gwałtownej i gruntownej przemiany. Wszystko osuwa się spod nóg, zmieniają się symbole, przedstawiają znaki, punkty orientacyjne nie mają już miejsc stałych. Wzrok piszącego błąka się po coraz to nowych i nieznanym krajobrazach, a jego głos ginie w huku pędzącej lawiny historii.*² Czytając przytoczony fragment, pozostaje zastanowić się, czy nie można go odnieść także do sfery językowej?

Do niedawna zjawisko globalizacji wiązano nierozłącznie z zagadnieniami li tylko natury przemysłowo – ekonomicznej. Obecnie już nikt nie ma wątpliwości, iż dotyczy ona również sfery językowej. Dotknęła zwłaszcza języków mniej popularnych, którymi posługuje się stosunkowo niewielka liczba rozmówców. Do takich należy między innymi język serbski.

W świecie zapanowała nowa sytuacja językowa sprowadzająca się do tego, iż większość populacji posługuje się kilkoma najbardziej popularnymi językami, wśród których pierwszeństwo przypadło angielskiemu. Pełni on rolę międzynarodowego lingua franca, wywierając równocześnie wpływ na inne, małe języki, modyfikując je i przekształcając obowiązujące w nich dotychczas standardy. Tymi właśnie relacjami pomiędzy małymi a wielkimi językami i ich otoczeniem zajmuje się stosunkowo młoda dziedzina nauki, którą jest lingwistyczna ekologia. To właśnie przez nią zostało ukute pojęcie glottofagii jako kolektywnego kulturowego i duchowego kanibalizmu, dotyczącego w warstwie kulturowej najważniejszego jej elementu, którym jest język.

Serbscy językoznawcy już od pewnego czasu bardzo poważnie podchodzą do wspomnianego zagadnienia, zastanawiając się nad przyszłością ich ojczystego języka. Zdania – jak zwykle w takich przypadkach – są podzielone. Część z nich, m. in. prof. Ivan Klajn uważa, iż serbski jest zagrożony w tym samym stopniu, co pozostałe języki, włączając w tę grupę również te o wielkiej tradycji, do których zaliczył: francuski, włoski czy niemiecki. *Smatram da nije verovatno da ćemo doći do jednojezične civilizacije.* Równocześnie twierdzi, iż angielski pozostanie językiem międzynarodowej komunikacji i nie wyprze poszczególnych języków narodowych.³

Całkowicie odmienne stanowisko reprezentuje drugi znany serbski lingwista, profesor Filološkog fakulteta w Belgradzie, Ranko Bugarski. Twierdzi, iż język serbski należy do grupy języków zagrożonych wymarciem. *U svetu ima 12 miliona ljudi koji govore srpski, uključujući naravno i Srbiju, naš jezik je standarizovan, sa gramatikom, rečnicima, institucional-*

² R. Kapuściński, *Lapidaria I – III*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2008, s. 156.

³ I. Klajn, *Čuvajmo srpski jezik*, (2009-10-06), <http://www.mtsmondo.com/news/world/text.php?vest=125354>

*nom podrškom (...) drugo je pitanje da li se dovoljno vodi briga o jezičkoj kulturi onih koji govore srpski jezik.*⁴

Trudno się dziwić niepokojom, gdyż badania nad losem poszczególnych języków wskazują, iż co dwa tygodnie ginie w świecie jeden z około 6000 języków, a największa ich liczba zaniknie do końca bieżącego stulecia – ponad połowa czy nawet dwie trzecie. Będzie to związane z naturalnym odejściem – śmiercią użytkowników poszczególnych języków jak również z rezygnacją porozumiewania się danej grupy językowej własnym językiem i wyborem języka prestiżowego w środowisku, w którym przyszło im żyć, co odnosi się zwłaszcza do grup imigrantów.⁵

Wszyscy jednak pozostają zgodni co do tego, iż trzeba bardziej troszczyć się o los języka serbskiego, pracować nieustannie nad rozwojem językowej kultury oraz nad zachowaniem tradycji. *Pravilan govor zahteva više pažnje i napora, pre svega jezičku kulturu i svest o sopstvenom izrazu koji se stiču dugo i mukotrpno, učenjem, čitanjem dela dobrih pisaca i vežbama pisanja i govorenja.*⁶

1. Kryzys w gospodarce, kryzys w nauce

O kryzysie, który ogarnął gospodarkę światową i daje się we znaki poszczególnym krajom, słyszymy nieustannie. Upadają przedsiębiorstwa, likwidowane są kolejne miejsca pracy, niebezpiecznie wzrasta bezrobocie. Któż w tak trudnej rzeczywistości myśli o kondycji nauki i kultury, w tym również o polityce językowej, nie wspominając już o nakładach finansowych, które powinny być na nie przeznaczone. Sytuację najlepiej komentuje następująca wypowiedź: *Sigurno je da nema druge delatnosti koja je toliko suvoparna i nekomercijalna a toliko bitna za nacionalnu kulturu kao što je izrada osnovnih jezičkih priručnika. Da li i koliko država treba da finansira pozorište, filmove, muziku itd., o tome bi se moglo dugo raspravljati, kaže za NIN profesor Ivan Klajn, predsednik Odbora za standardizaciju srpskog jezika, ali jedno je sigurno: „Nikad nijedan višetomni rečnik, gramatika, istorija jezika, etimološki ili dijalektološki atlas neće postati knjižarski bestseller. Zato bi država morala ne samo da finansira takva izdanja nego da organizuje i podstiče njihovu izradu. Nažalost, ni jedno od tri nadležna ministarstva ne smatra da mu je to dužnost i obaveza.*⁷

⁴ I. Klajn, Loco cit.

⁵ Por. Loco cit.

⁶ Z. Spasojević, *Govor i mišljenje su dar*, (2009-10-07), <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/putevi-i-stranputice-srpskog-jezika/Govor-i-mishljenje-su-dar.lt.html>

⁷ Z. Latinović, *U stanju tihog odumiranja*, NIN, br. 3068, Beograd, 15. 10. 2009, 46.

Sytuacja finansowa serbskiej nauki jest zastraszająca. Państwo przeznacza na tę dziedzinę mniej niż 0,3 % swego budżetu, co lokuje Republikę Serbii na jednym z ostatnich miejsc pomiędzy rozwiniętymi krajami świata. Te, będące w nieco lepszej kondycji gospodarczej, wydzielają na ten cel około 3 – 4 %. Wszystko to sprawia, że Ministerstwo Nauki boryka się z ciągłymi problemami.

Według oficjalnych danych na sfinansowanie podstawowych badań w zakresie języka serbskiego i literatury państwo przeznacza 290 mln dinarów (ok. 30 mln euro). Stanowi to zaledwie 6,5 % przewidzianych na nie środków – 4.534.700.000 din., co jest połową budżetu przeznaczonego na naukę. Ponadto nakłady państwa nie przekraczają 10 mln euro rocznie na żadną z dziedzin badań podstawowych. Znacznie większe kwoty przeznaczane są na projekty badawcze w zakresie chemii, nauk społecznych, biologii, fizyki, historii, archeologii, etnologii oraz medycyny, aniżeli te dla języka i literatury. *Iza jezika, prema kojem se svaka pristojna država ophodi kao prema temelju nacionalne svesti, što jezik nesumnjivo i jeste, samo su matematika i geo-na-uke (sa oko 4,5 odsto). Treći zanimljiv detalj kad je reč o „brojkama i slovi-ma” jeste da su ove godine samo za Rečnik srpskohrvatskog književnog i na-rodnog jezika SANU poreski obveznici Srbije dali 28.894.338 dinara. A to je desetak odsto budžeta Ministarstva nauke za jezička istraživanja.*⁸ Niestety, rewizja budżetu sprawiła, iż środki będące w gestii Ministerstwa Nauki zostały zmniejszone o kwotę 918 mln dinarów⁹, co wymogło konieczność ograniczenia zakresu prac nad poszczególnymi projektami.

2. Problemy serbskiej normatywistyki

W Serbii w ostatnim czasie odżyły dyskusje na temat polityki językowej państwa, a zwłaszcza w zakresie normatywistyki, co było związane z zapowiedzią wydania pod koniec bieżącego roku lub na początku następnego *Pravopisnog rečnika*, mającego się ukazać w Wydawnictwie *Prometej* oraz poprawionego wydania *Pravopisa srpskog jezika* – wydania *Matice srpske* z 1993 r.

Procesom kodyfikacyjnym serbskiej i chorwackiej normy językowej oba narody poświęciły wiele uwagi, a problemy z nimi związane zaprzętały językoznawców, a także polityków zarówno w okresie międzywojennym, jak i w trakcie trwania II wojny światowej.

W powstałym w 1918 r. Królestwie SHS posługiwano się językiem serbsko-chorwackim, a najwięcej problemów dla jego użytkowników wynikało z nieunormowanej ortografii. W związku z tym okres międzywojenny

⁸ Z. Latinović, *Loco cit.*

⁹ *Loco cit.*

wypełniły starania, mające na celu wyeliminowanie rozbieżności ortograficznych pomiędzy poszczególnymi zasadami pisowni i ich finalne ujednolicenie.¹⁰ Wojna tylko pozornie przerwała toczący się proces, gdyż obie strony kontynuowały rozpoczęte reformowanie pisowni, jednak już oddzielnie – języka serbskiego i chorwackiego. To wtedy Serbowie podjęli odważną próbę uproszczenia obowiązującej ortografii, publikując w 1942 r. *Novo pravopisno uputstvo srpskog književnog jezika*. W latach powojennych, kiedy oba narody stanęły wobec konieczności funkcjonowania w obrębie federacyjnego państwa, unormowanie sytuacji ortograficznej przyniosło podpisanie *Novosadskog dogovora* i wydanie w 1960 r. równoczesnym staraniem *Matice srpske* i *Matice hrvatske* ujednoliconych zasad pisowni, obowiązujących na terytorium czterech republik posługujących się językiem serbsko-chorwackim. Jednak ze względu na stanowisko strony chorwackiej, po pewnym czasie trzeba było podjąć starania nad zmodyfikowaniem dotychczasowej pisowni.¹¹ W 1989 r. ukazały się opublikowane przez *Maticę srpską Prilozi Pravopisu*, będące opracowanymi w 1987 r. przez lingwistów z ośrodków: w Belgradzie, Nowym Sadzie, Nikšiću i Sarajewie poprawkami i innowacjami w zakresie dotychczasowych zasad pisowni. Podjęte starania były kontynuowane przez tzw. *Međuakademijski odbor za ortografiju i ortoepiju* (MO, 1989-1990). Niebawem jednak wydarzenia polityczne wyprzedziły publikację efektów działań naukowców, którzy stanęli wobec faktu rozpadu nie tylko politycznego dotychczasowego państwa, ale również wyodrębnienia się dwóch oddzielnych standardów językowych – serbskiego i chorwackiego.

W nowych realiach grupa trzech językoznawców: M. Pešikan, J. Jerković oraz M. Pižurica, biorąc pod uwagę dotychczasowe wyniki badań i poczynione ustalenia, ukończyła podjęte wcześniej prace, co zaowocowało wydaniem w 1993 r. przez *Maticę srpską Pravopisa srpskoga jezika* wraz z jego wersją szkolną (*Matica srpska i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva*, 1995).

W tym czasie ukazały się również inne opracowania ortograficzne. Tegoż roku pojawił się kolejny *Pravopis* – efekt pracy pięciu lingwistów uniwersytetów w Belgradzie i Nikšiću, negujący ustalenia normy opracowanej we wcześniej wspomnianej publikacji. W 1994 r. na półki księgarskie trafił następny *Pravopis* pióra M. Dešića, przeznaczony głównie do użytku szkolnego, a w 1998 r. pojawił się nowy *Pravopis* autorstwa R. Simicia, znacznie różniący się od wersji z 1993 r.

Wobec wielości opracowań, by uniknąć ortograficznej anarchii, Ministerstwo Oświaty i Kultury Republiki Serbii w 1996 r. uznało za obowiązują-

¹⁰ Zob. L. Miodońska, *Język Serbów i Chorwatów w latach 1929–1945 (z problematyki ortoepicznej)*, Wyd. ATH, Bielsko-Biała 2007, s. 44-47.

¹¹ Zob. Loco cit.

cy *Pravopis Matice srpske* z 1993 r., który mimo wielu innowacji wkrótce okazał się również niespełniającym wymogów serbskiej ortografii ze względu na niejasność zaprezentowanych w nim reguł i wynikającą stąd możliwość dezorientacji posługujących się nim użytkowników. O mającym się niebawem ukazać, a oczekiwanym od pięciu lat drugim wydaniu wspomnianej publikacji, kierujący grupą redakcyjną (M. Pižurica, M. Dešić, Ž. Stanojčić, B. Ostojić) prof. M. Pižurica wypowiedział się następująco: *Pravopis će biti završen do kraja ove godine i neće biti nesporan. Za velike pravopisne reforme nema prostora u srpskom jeziku, ima prostora za fina podešavanja, Pravopis 1993. nije pisan da prekine vukovsku tradiciju. Vukovska tradicija je srpska i ne treba od nje bežati. Interpunkcija je centralna tema Pravopisa.*¹²

Jednakże zarzuty dotyczące serbskiej polityki językowej nie ograniczają się wyłącznie do kwestii związanych z pisownią. Brak także podstawowych podręczników językowych, a zwłaszcza najnowszych opracowań gramatyki języka serbskiego. W dalszym ciągu najbardziej reprezentatywny w tej dziedzinie jest napisany przez M. Stevanovicia *Savremeni srpskohrvatski jezik* oraz opracowana na potrzeby szkół średnich *Gramatika srpskog jezika* Ž. Stanojčića i Lj. Popovicia, która ukazała się przed dwudziestu laty. Ponadto w 2005 r. została opublikowana mała *Gramatika srpskog jezika* I. Klajna. Jednotomowy *Rečnik srpskog jezika Matice srpske* ujrzał światło dzienne po 17 latach trwających nad nim prac – w 2007 r.

Część lingwistów, m. in. I. Klajn¹³, jest zdania, iż Serbowie nie posiadają w ogóle sprecyzowanej polityki językowej, a wszelkie lingwistyczne instytucje znajdują się w fazie zamierania. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy poszukiwać w stosunku samych Serbów do ich ojczystego języka, którego nigdy nie uważali – w przeciwieństwie do Chorwatów – za zagrożony, a serbska tolerancja zarówno w stosunku do innych wariantów, jak i obcych wpływów była zawsze stawiana za wzór. Nie oznacza to jednak braku wrażliwości językowej oraz troski o język. Wszak w 1997 r. z inicjatywy członków SANU powstał *Odbor za standardizaciju srpskog jezika*, a jego założycielami były: Akademia Nauk Serbii, Czarnogóry i Republiki Serbskiej, *Institut za srpski jezik* w Belgradzie, *Matica srpska* oraz większość wydziałów filologicznych. Niestety, organ ten, mający służyć systematycznemu normowaniu języka serbskiego, znajduje się w tej chwili w stanie zupełnej stagnacji, co nastąpiło po przedwczesnej śmierci jego sekretarza – wszechstronnego lingwisty B. Brboricia.

¹² Z. Latinović, *U stanju tihog odumiranja*, NIN, broj 3068, Belgrad, 15. 10. 2009, s. 47.

¹³ Zob. Loco cit.

Funkcję popularnego magazynu językowego miało pełnić powstałe z inicjatywy B. Petrovicia, a znajdujące się w pieczy *Matice srpske* czasopismo *Jezik danas*. W założeniu miał być powszechnie dostępnym kwartalnikiem. Niestety, w związku z brakiem współpracowników zainteresowanych zamieszczaniem w nim artykułów, tytuł ten ukazał się jedynie dwudziestokrotnie, a przed czterema laty zaprzestano jego publikacji.

Istotnie, sytuacja jest trudna. Odebranie Ministerstwu Nauki i Rozwoju Technologicznego wspomnianych 918 mln din. spowodowało ograniczenie ilości nakładów na już rozpoczęte przedsięwzięcia, wśród których znalazły się m. in.: *Srpski biografski rečnik*, *Srpska enciklopedija (prvi tom još nije izašao, u 2009. je izostalo finansiranje, ali je 10 miliona dinara duga od prošle godine refundirano)*, *izmenjeno i dopunjeno izdanje jednotomnog Pravopisa Matice srpske*, *dopunjeno izdanje jednotomnog Rečnika srpskog književnog jezika*, *višetomni Rečnik srpskog književnog jezika*, *Dijalekatski rečnik Vojvodine*, *Normativna gramatika srpskog jezika*.¹⁴

Biorąc jednak pod uwagę zagadnienia związane z planowaniem języka,¹⁵ muszą być brane pod uwagę procesy, a nie stan faktyczny, wyrażający się – w tym wypadku – gotowymi publikacjami. Właśnie w trakcie realizacji znajduje się kilka zakrojonych na dużą skalę projektów. Należą do nich m. in.: opracowywana przez I. Klajna i P. Pipera, pod patronatem *Matice srpske* i *Odbora za standardizaciju*, *Normativna gramatika srpskog jezika* oraz *Prilozi gramatici srpskoga jezika*. W obrębie tego ostatniego ukazały się: dwutomowa *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku* autorstwa I. Klajna oraz *Sintaksa savremenoga srpskog jezika*. Do tej pory została opublikowana pozycja *Prosta rečenica* w redakcji M. Ivić, a będąca efektem pracy zespołowej kilku autorów, pracujących pod kierunkiem P. Pipera. W przygotowaniu znajduje się ciąg dalszy, dotyczący problematyki zdania złożonego. Ponadto została już napisana i w tej chwili jest recenzowana *Fonologija* i *Morfologija*, a także trwają nieprzerwanie prace nad zagadnieniami dotyczącymi wymienionych dziedzin. Los zaś sześciotomowego słownika *Matice srpske* i prac nad jego innowacją zależy wyłącznie od przewidzianych na ten cel nakładów finansowych.

Pozostaje jeszcze jedna, wzbudzająca spore kontrowersje pozycja, którą jest *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU*. Chodzi oczywiście o tytuł, który w nowej sytuacji politycznej i językowej powinien ulec modyfikacji. Jednak mocą *Zakona o Rečniku SANU* przyjętego przez Parlament Republiki Serbii w 2005 r. jest kontynuowana realizacja projektu:

¹⁴ Z. Latinović, *U stanju tihog odumiranja*, NIN, broj 3068, Belgrad, 15. 10. 2009, s. 46.

¹⁵ Zob. M. Radovanović, *Predgovor*. [w:] *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Srpski jezik*. Opole 1996, s. 6.

*Lingvistička istraživanja savremenog srpskog jezika i izrada Rečnika srpsko-hrvatskog književnog i narodnog jezika SANU.*¹⁶ Wspomniana ustawa reguluje również pewne kompetencje. Otóż realizacją projektu zajmuje się Instytut Języka Serbskiego SANU, zaś publikacją SANU. Aktualnie został opracowany tekst 18. tomu (litera O), który w gotowej już, elektronicznej wersji oddano do druku w grudniu 2008 r.

3. Normatywistyka wobec aktualnych wyzwań

Wszechobecna globalizacja spowodowała bardzo poważne zmiany w obrębie serbskiego standardu językowego. Przenikają do niego nie tylko angielskie słowa, często całe syntagmy, a nawet zdania. Ponadto coraz częściej język angielski bywa używany paralelnie z językiem serbskim bądź całkowicie go wypiera. Serbscy językoznawcy zdają sobie sprawę z powagi sytuacji, o czym świadczą ukazujące się systematycznie opracowania z zakresu lingwistyki normatywnej. Jednakże codzienność zdaje się wyprzedzać starania i prace naukowców.

3.1. Porady językowe

Częstokroć stajemy wobec słów i sformułowań wymagających dokładnego wyjaśnienia, które umożliwi nam ich zrozumienie i ewentualne stosowanie. W tej dziedzinie prym wiedzie zwłaszcza język polityków, w którym neologizmy są napotymane coraz częściej. W tym zakresie ratunkiem wydają się rubryki językowe prowadzone przez poszczególne czasopisma.

Okazuje się, że podobne problemy nie są tylko domeną przedstawicieli tzw. małych języków. Dotyczą one również użytkowników języka angielskiego. Niech przykładem będzie bijąca rekordy popularności rubryka, nazywana potocznie słownikiem politycznym, zamieszczana regularnie w amerykańskim dzienniku *New York Times*. Jej autorem był zmarły niedawno lingwista William Safire, który wprost z Białego Domu przeszedł do redakcji wspomnianej gazety. Komentując bieżące wydarzenia polityczne, nieustraszenie tłumaczył i przybliżał nierzadko kuriozalne sformułowania. Częstokroć dostarczała mu ich obecna Sekretarz Stanu Hilary Clinton. Przykładowo: objaśniał użyte przez nią słowo *kanalisati* – *prenositi nečije misli i stavove, služiti nekome kao glasnogovornik*. Również sam bywał źródłem nowych syntagm: „*senatorka Klinton je urojena lažljivica*”, *nikako da kaže nešto što je istina*. Gdzie indziej zaś objaśniał gradację *izmedju greške, teške greške i neoprostive greške*. W swym ostatnim tekście przedmiotem rozważań uczynił wyrażenie: *saviti krivulju grafikona nadole* – szczególnie popularną

¹⁶ T. Sabo, pomoćnik ministra nauke, cyt za: Z. Latinović, *U stanju tihog odumiranja*, NIN, broj 3068, Belgrad, 15. 10. 2009, s. 47.

zarówno w prasie, jak i w świecie polityki i finansów. *Imao je teoriju da reči i fraze samo prividno nestaju, zapravo odlaze i vraćaju se u recikliranom vidu. Recikliranje je još jedna pomodna i višeznačna reč, tipična za naše doba – što višeznačnija, to plića i nejasnija, kao implementacija, elita, operacionalizacija, prioritizacija (Zašto ne onda i anonimizacija, pita se u jednom tekstu iz septembra 2006, u odeljku pod naslovom Nacija – izacija).*¹⁷

Podobną rolę na gruncie serbskim odgrywa internetowy poradnik językowy *Politike* oraz niemal cotygodniowa, prowadzona przez prof. I. Klajna rubryka *Jezik*, zamieszczona w *NIN*-e. Wprawdzie nie dominuje w nich język polityki i polityków, ale dzięki temu, że o ich kształcie decydują sami czytelnicy, piszący do autorów obu poradników, upowszechnia się szeroko wiedza lingwistyczna. Inicjatywa to tym cenniejsza, iż częstokroć tylko tu można uzyskać kompetentną informację w pewnych kwestiach lingwistycznych, zwłaszcza jeśli nie dysponuje się dostępem do odpowiednich materiałów źródłowych. Przykładem tegoroczny problem dotyczący transkrypcji nazw pochodzących z małych i nieznanych języków: (...) *naša reprezentacija je igrala na Farskim ostrvima, u gradu Torshavn, koji su naši novinari pisali manje-više kao u originalu. (...) Kako saznati bilo šta o izgovoru farskog, najmanjeg od svih germanskih jezika, izgubljenog na ostrvcima usred Atlantskog okeana, sa pedesetak hiljada govornika? Tu je, doduše, Vikipedija, iz koje možete saznati da Farani izgovaraju „Tošhaun”. Ali pravila o transkripciji moraju se zasnivati na dobrom poznavanju stranog jezika, ne na Vikipediji.*¹⁸

3.2. Jezik političke korektnosti

A jak ustosunkować się wobec wprowadzonego przez TV pojęcia *PK jezika* (*jezika političke korektnosti*)? Wiąże się ono z narastającą lawinowo ilością nowych wyrazów, będących nazwami profesji wykonywanych przez kobiety. Temu zaś towarzyszy zagadnienie równouprawnienia językowego, które znacznie komplikuje sytuację.

W społeczeństwie serbskim, a zwłaszcza w świecie językoznawczym, prawdziwą sensację wzbudziła publikacja *Rod i jezik*, będąca wynikiem pracy czterech autorek: S. Savić, M. Čanak, V. Mitro oraz G. Štasni. Zawarte w niej wyrazy, np.: *akupunkturistkinja, ekspeditorka, etičarka, koncertistkinja, kongresmenka, meteorologinja, monitororka, nobelovka, operaterka* itd.¹⁹ stały

¹⁷ *Global Village: Sefajerov politički rečnik*, NIN, broj 3068, Belgrad, 15. 10. 2009, s. 67.

¹⁸ I. Klajn, *Nemuzikalni naslov*, Ibidem, s. 51.

¹⁹ Z. Latinović, *Antievropejke su krive za sve!* NIN, broj 3059, Belgrad, 13.08. 2009, s. 44.

się przedmiotem żartów, głównie blogerów TV B92, jakkolwiek właśnie ten kanał jest promotorem rodzajowo równoprawnego języka.

Opracowanie to zostało wydane przez Organizację Pozarządową NVO *Ženske studije i istraživanja (ŽSI)* – Fundację Friedrich Ebert, działającą na rzecz podstawowych wartości demokracji społecznej i gospodarki rynkowej, a więc w zgodzie z zaleceniami prowadzącymi do integracji europejskiej. Trudno się dziwić, że sprzeciw nim wywołany został odebrany jako krytyka polityki i orientacji proeuropejskiej kraju. Otworzył równocześnie szeroką dyskusję na temat społecznej pozycji kobiet widzianej w szerokim socjologicznym kontekście, której najlepszym komentarzem jest następujące stwierdzenie: *Dobar je svaki povod koji će među lingvistima (pocepanim, očito, na „patrijarhalne” i „feminističke”) iznova otvoriti raspravu o politici i gramatici, feminizmu i jeziku, diskriminaciji, mizoginiji i mizandriji u jeziku. Dobro bi bilo i da se rasprave vode u institucijama koje već brinu o standardizaciji srpskog jezika. Da li je međutim, dobro da se „izmišljanje” novih reči prepušti medijima, donatorima i nevladinim organizacijama koji brinu više o trendovima i društveno-političkoj klimi nego o prirodi srpskog jezika?*²⁰

4. Uwagi końcowe

Zwykle każdy kolejny rząd posiada własną wizję polityki językowej państwa. W poprzednim gabinecie V. Koštunicy, na szczęblu premiera, działała specjalnie wyznaczona grupa, której zadaniem była troska o język serbski. Niestety, zmiana władzy nie przyniosła kontynuacji tej bardzo pozytywnej rządowej inicjatywy. *Problem pravopisa, gramatike, i rečnika srpskog jezika, ili opštije, pitanje jezičke politike u Srbiji, u ovom trenutku kao da se nalazi na ničijoj zemlji.*²¹

W istocie kwestie te leżą w kompetencji trzech Ministerstw: Nauki, Kultury oraz Oświaty, które zgodnie z literą prawa uchwalonego w 1991 r. są odpowiedzialne za kształtowanie polityki językowej w Serbii. Dotychczasowa praktyka wskazywała, iż starały się one przerzucać wzajem na siebie ciężar na nich wspólnie odpowiedzialność.

Jednak wszczęte w kraju dyskusje na temat prowadzonej w nim polityki językowej spowodowały, iż przedstawiciele poszczególnych ministerstw spotkali się we wrześniu 2009 r. w *Vukovej zadužbinie* z zamiarem ustalenia wspólnej strategii działania. Postanowiono, że: (...) *srpski jezik treba da se nađe u prvom planu strategije delatnosti ministarstava za kulturu, prosvetu i nauku i tehnološki razvoj, a u ovome treba da se priključe Ministarstvo spolj-*

²⁰ Z. Latinović, *Loco cit.*, s. 47.

²¹ M. Graf, *Jezik ničiji, bruka i nerad svačiji*, (2009-10-07), <http://www.blic.rs/Kultura/98635/Jezik-niciji-bruka-i-nerad-svaciji>

*nih poslova i Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije.*²² Ponadto Rada Vukove zadužbinie wystąpiła z inicjatywą, by rok 2010 ogłosić *Rokiem serbskiego języka i książki*.

Do wspierania podjętych decyzji zostały zobowiązane wszystkie instytucje zajmujące się sprawami standaryzacji języka oraz kultury słowa, a wśród nich: *Matica srpska*, *SANU* wraz z *Institutom za srpski jezik*, *Zavod za udžbenike*, wydawnictwa oraz media. Ponadto obowiązek realizacji przyjętej strategii działania spoczął na wszystkich instytucjach realizujących programy nauczania języka serbskiego zarówno w ojczyźnie, jak i w diasporze.

Pozostaje mieć nadzieję, że podjęte bardzo radykalne kroki okażą się sprzyjające klimatowi, w jakim będzie następował dalszy rozwój języka, zaś jego użytkownicy będą świadomi znaczenia swego języka ojczystego dla serbskiej kultury.

Literatura

- *Global Village: Sefajerov politički rečnik*, NIN Broj 3068, Belgrad, 15.10. 2009.
- Graf, M., *Jezik ničiji, bruka i nerad svačiji*, (2009-10-07), <http://www.blic.rs/Kultura/98635/Jezik-niciji-bruka-i-nerad-svaciji>
- Kapuściński, R., *Lapidaria I – III*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2008.
- Klajn, I., *Čuvajmo srpski jezik*, (2009-10-06),
- <http://www.mtsmondo.com/news/world/text.php?vest=125354>
- Klajn, I., *Nemuzikalni naslov*, NIN Broj 3068, Belgrad, 15.10. 2009.
- Latinović, Z., *Antievropejke su krive za sve!* NIN Broj 3059, Belgrad, 13.08. 2009.
- Latinović, Z., *U stanju tihog odumiranja*, NIN Broj 3068, Belgrad, 15.10. 2009.
- Miodońska, L., *Język Serbów i Chorwatów w latach 1929 – 1945 (z problematyki ortoepicznej)*, Wyd. ATH, Bielsko-Biała 2007.
- Radovanović, M., *Predgovor*. [w:] *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Srpski jezik*. Opole 1996.
- Spasojević, Z., *Govor i mišljenje su dar*, (2009-10-07), <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/putevi-i-stranputice-srpskog-jezika/Govor-i-mishljenje-su-dar.lt.html>

²² T. Sabo, pomoćnik ministra nauke, cyt za: Z. Latinović, *U stanju tihog odumiranja*, NIN, broj 3068, Belgrad, 15. 10. 2009, s. 46.

Lilianna MIODOŃSKA

**HAS THE CURRENT SERBIAN LANGUAGE POLITICS
ALREADY BECOME A LANGUAGE LAPOT?**

Under the progress of globalisation, Serbian linguists have pondered over the fate of their native language for a long time. In the present difficult economic situation, triggered by the world economic crisis, the problems of science and culture have been pushed into the background, not to mention the language politics of the country and the financial outlays that should be allotted to it.

Discussions on that topic have recently returned in Serbia, and views on this matter are divided – that's the way it goes in such situations. Nonetheless, everybody agrees on this that it is essential that the fate of the Serbian language be cared about, that the language culture be incessantly developed and tradition preserved.

Linguists are made to undertake intensive efforts within the scope of normative linguistics by being aware of very serious changes that are taking place in the Standard Serbian language. Moreover, they have launched discussions on the competences of particular national institutions that are responsible for the issues of regularising the language and language standards.

There is hope that the radical steps taken in 2009 will be favourable to the climate in which the further development of the language will take place, and that its users will be aware of the significance of their native language for the Serbian culture.

Key words: Serbian language politics, globalisation, normativisation, language planning, standardisation